

L'AVALOT DEL PA DE 1789 A SABADELL

FÈLIX BUSTAMANTE
JOSEP CONEJO
JORDI TORRUELLA

Ara fa dos-cents anys, la vila de Sabadell fou comocionada per uns fets que trasbalsaren la pacífica convivència dels seus dos mil dos-cents habitants. Els rebomboris del pa no foren sinó un motí de subsistències en una societat d'Antic Règim, però lluny de restar com una mera anècdota, les seves conseqüències presidiren durant un bon temps la vida de la vila. Els rebomboris, però, no foren un fenomen purament local, sinó que es donaren en un seguit de pobles i viles de Catalunya i trobaren la seva màxima expressió a Barcelona. De fet, però, és un episodi poc estudiat pels historiadors locals i nacionals. Tan sols ha estat interpretat històricament per Andreu Castells i Peig. Malgrat aquest mèrit, creiem que calia oferir-ne una nova interpretació, ja que pensem que l'anàlisi de Castells està molt en funció d'un determinat context històric i polític de lluita antifrancista i d'oposició clandestina. D'aquí la seva visió dels rebomboris com un primer precedent d'oposició organitzada a la nostra ciutat.

L'estudi de l'exemple sabadellenc, doncs, no sols el considerem necessari per tal d'omplir aquest buit historiogràfic, sinó també per les característiques pròpies que creiem que presenta. D'altra banda, en un moment com l'actual tan propens a celebrar grans esdeveniments històrics, pensem també que els sabadellencs tenim dret a rememorar modestament uns fets que, si bé no resulten tan aparatosos ni són explotables políticament, sí que a nivell local representen un notable episodi de la nostra història.

INTRODUCCIÓ

Els rebomboris del pa s'emmarquen en un context de crisi de subsistències de caràcter supraregional. 1789 correspondria al punt culminant d'una de les típiques inflexions cícliques dels preus de la societat d'Antic Règim. A Catalunya, aquest fenomen s'accentuaria per l'especialització agrícola i el creixement manufacturer, tot i les importants diferències regionals que es donen a tot el llarg del setcents. Aquesta major especialització, en un moment d'expansió demogràfica, derivava cap a una especial dependència de l'exterior pel que fa als productes bàsics. Aquí, Barcelona jugaria un paper de polarització en la importació de blat de l'exterior i en l'extracció de l'excedent de la perifèria, el que faria que qualsevol problema amb aquests productes repercutís d'una forma ràpida en els pobles relativament propers a la capital.

Sabadell, amb una especialització i participació mercantil i manufacturera, basada en petits tallers domèstics dedicats a la producció drapera d'alta i mitjana qualitat, es situaria en aquest marc de dependència relativa de Barcelona en la qüestió de l'abastament.

Sistema d'abastament

Els productes de primera necessitat serien monopolitzats per l'Ajuntament. Al seu càrrec tindria el control i la vigilància dels «*abastos y provisiones*», entre els quals destaquen el vi, la carn, el peix, l'oli i el pa.

Aquests «*propios*» (les propietats immobiliàries de l'Ajuntament) s'arrendaven mitjançant subhasta pública a persones físiques.

El propi fonamental seria la fleca, que s'encarregaria de subministrar el gra per a la fabricació del pa, prioritari a la dieta dels ciutadans. En concret, Sabadell necessitaria 18.000 quarteres per a abastar-se normalment, unes 50 al dia. D'aquestes, 4.000 eren recollides en el propi *hinterland* sabadellenc, caracteritzat per la seva qualitat però de ràpid deteriorament, l'anomenat blat mascaró. La resta, més del 75%, era importat, o bé de Barcelona, o bé de les comarques interiors. Aquest últim blat era utilitzat per a la fabricació de pa morè, aliment bàsic de les classes populars, de pitjor qualitat i més baix preu.¹

El problema clau per entendre els factors econòmics que influeixen en els rebomboris radica en el comerç de grans i en les seves implicacions en l'arrendament de la fleca de la vila. El Comú monopolitzava la fabricació i la venda de pa gràcies a la concessió d'una privativa reial. Es fixava el preu i la quantitat del pa, que era de dos tipus: el blanc i el morè. Per tal d'amortitzar les despeses de la hisenda local, la fleca era arrendada i el Comú defensava el monopoli de l'arrendatari contra qualsevol ingerència. Els arrendataris sol·licitaven llicències i facilitats per realitzar les compres de grans a preu de mercat, encara que la planificació era controlada pel municipi.

En aquest context, la influència de Barcelona és clau per a entendre la baixada o l'increment dels preus del blat, car la seva proximitat atenuava una excessiva davallada dels preus en anys de bona collita i suavitzava les alces en anys de carestia. Tanmateix, les oscil·lacions cícliques dels preus no impedièren l'existència de variacions sobtades, que afectaven contradictòriament els sectors socials que intervenien en el desenvolupament econòmic. El 1789, una mala collita presentà grans possibilitats de beneficis en aquells sectors que disposaven d'excedents comercialitzables, si bé per a la majoria de la població, que vivia a nivells de subsistència, uns elevats preus significaren carestia i, en conseqüència, potencialitat d'aldarulls.

L'arrendament de la fleca serà, per tant, la qüestió més directament relacionada amb els fets del març

de 1789. Les dades de l'arrendament trobades al llibre de comptes de l'Ajuntament demostren una clara tendència al descens en la dècada dels vuitanta i noranta: el valor de 1782, de 4.000 *reales de ardite*, ja no es tornarà a recuperar; els punts més baixos d'aquest descens els trobaríem de 1789 a 1794. Les possibles causes d'això radicarien en els litigis que se succeïren després de la liberalització dels grans de 1765, litigis que enfrontaren l'Ajuntament i els forners de la vila i que tingueren la màxima expressió al final de 1788 amb Gabriel Busquets i Llorenç Pont, per una banda, i els sectors hegemònics del municipi, per l'altra.²

Per aclarir una mica més el que passava a Sabadell pot ser útil l'estudi comparatiu dels preus de l'arrendament de la fleca a Sabadell i els del blat a la plaça de Barcelona, i observar que hi ha una relació inversa entre ambdós preus. Un augment dels preus del blat a la plaça de Barcelona implicaria una baixada de l'arrendament de la fleca a causa de les negatives perspectives d'enriquiment de l'arrendador davant la manca d'expectatives de rendibilitat. Cal remarcar que el forner no tenia cap control directe sobre el preu del pa perquè era prèviament fixat per les autoritats. En aquesta circumstància, era fàcil que el flequer recorregés a adulterar-lo, o bé a reduir el pes de les peces, per poder mantenir una taxa de beneficis equilibrada o, si més no, evitar pèrdues. En definitiva, de tota aquesta situació en derivaria, per una banda, un perjudici per a les arques del municipi i, per l'altra, un malestar en la majoria de la població.

ELS REBOMBORIS DEL PA A SABADELL

Síntesi dels fets i característiques

Els rebomboris del pa a Sabadell, de l'1 i el 2 de març, semblen complir rigorosament les característiques generals del típic motí de subsistències en la societat de l'Antic Règim, tot i que també hi podem trobar unes condicions pròpies.

El descontent s'inicia ja al començament de 1789, en el moment que es comença a portar la fleca a compte de l'Ajuntament. Tanmateix, però, anteriorment ja poden advertir-se indicis de conflictes entre l'Ajuntament i els flequers Llorenç Pont i Gabriel i Miquel

¹ BOSCH I CARDELLACH (1944), vol. I.

² Per una manca de dades pròpies de Sabadell, ens referim als preus barcelonins. CASTELLS (1970), p. 80-81.

20.

Continuaba en clamar lo poble contra la mala qualitat de pa, altrej preterman que lo pa e ra correigment, altrej probaban que se feyan dos qualitats de pa moreno, la mes inferior per los mes depreciabtes i altra per los mes acomodats. Lo mayordom Guillay irritaba sobradament la sent reijonent a altrej veuy quals feria men pa menda, feny lu i que altrejment anasen a buscarne a altrej part: sent airtis que ningun altre ne podia vendre. La Justicia no dona may la menor providencia, altrej depreciaba la insuancias. De tot airo ja podia prevenirse lo moti.

21. Le mas

a mitja tarde alguns vintus de Bar^{na} retirasen lo alborot que succidia en dita ciutat, ab airo se acaloxaron los animos del decontent, alguns de la m fima piebe se juntasen cap al text en la plaza, començaren a cridar a altrej veuy que volian que huy quets venques pa, i que Guillay fo net de Sabadell. Ni Felu Peig, ni altrej, ni lo loch tinent de batlle los pogue aquietar ab rahons pacificas; altrej se aquiet los dona peoris periaque Sabriel Busquets los venques quant ja voleverem, lo que a postay fencaday se havia dit Busquets resisit, chida i va buda la llicencia, Busquets venque pa a tot, gaçant la major part son jut preu. acabat lo pa

21.

de Busquets se encaminasen los amotinats a la fiera del comun, abont deyan que volian matar a Guillay, trobant la porta fencada presenquesen ab xelley i pedres desribar la postay: postaban galla i picaban foeh per cremaray. Lo leydor de cano no pogue contenirlos, ans se lo atrogellaren li tiraban la palla per demunt, i lo amenassaren jusque se auentay, efectivamente marxay a buscar los Caputeins. Entretanto se fixa un two de gorta en terra, entrasen los amotinats i roba, ven tant quant ja encontrasen seu començen altrej vicencia, lo foeh no podia ser molt pes se deu meneg al vespre, quant ja tot hom ha provehit per la semana. Beritlan encara los amotinats cuidant i demanant lo blat, quant arrivaren los ff. Caputeins ab atoes, i citor ab exortacions i pegicoy dissipasen i aquietasen lo tumulto, sens succelir altre novetat en tota la nit. De la Justicia sob componque lo leydor de cano loch tinent de batlle, i molt poch lo leydor inament, pesono se feu ningun prego ni amenassa, lo que al prin. ugi haquera ciutat epicar. Lo Notari Mirno se en contrava en casa Felu Torsey i venent lo poble amotinats, no se vi rement alguna cosa contra de ell, se retiray dissipat a sa casa. Los Caputeins aquietat tot entrasen a referencas en casa Busquets.

FIGURA 1. Fragment del manuscrit d'Antoni Bosch i Cardellach, en què explica els inicis dels avalots del pa, corresponent a l'1 de març de 1789, extret de la seva Memòria de las cosas notables de la vila de Sabadell comensant en desembre de 1787.

Busquets. El 1786, l'Ajuntament es queixava que el benefici dels venedors era el doble de l'estipulat (sis rals d'ardit per quartera de blat invertida, és a dir, dotze sous), en perjudici de l'Ajuntament i en contra del «beneficio público». La solució al conflicte rauria a efectuar un escandall,³ però davant la negativa dels forners de la vila per exercir de perits, es resolgué de recórrer a un mestre de Barcelona.⁴ El 1788, l'abastament del pa era adjudicat de bell nou al seu tradicional arrendatari, en Gabriel Busquets. La novetat residia en el fet que per primera vegada es fixava el pa al pes, al preu i a la qualitat de Barcelona. Així mateix també es modificava el benefici del venedor. Se

li donarà una malla⁵ per cada lliura de pa, sobre el preu de Barcelona. En conseqüència, si fins aleshores el preu es fixava segons el preu del blat al mercat de la ciutat, d'ara endavant el preu, el pes i la qualitat serien els mateixos que a Barcelona.

Al final de 1788, Llorenç Pont i els Busquets renunciaven a oferir-se per l'arrendament corresponent a 1789 i denunciaven els pactes insuportables exigits per l'Ajuntament. Davant aquest boicot, el notari i secretari de l'Ajuntament, Joan Mimó, oferí, per administració municipal, l'abastament de pa a Felu Mallet, forner de Barcelona. Aquest, mancat de crèdit, elaborà un pa d'ínfima qualitat.⁶ Paral·lelament, Ga-

³ Mostreig que feien les autoritats sobre tot el procés de fabricació del pa per tal de poder-lo taxar legítimament de cara al públic, quan hi havia conflictes d'interessos entre el Comú i els flequets.

⁴ Arxiu Històric de Sabadell (AHS), *Llibres d'arrendaments*, 26.IV.1786.

⁵ Mig diner.

⁶ CASTELLS I PEIG (1975), vol. I, p. 2.6. En el procés posterior es digué que en el pa hi havia «salvado, sorra, cagajones, excrementos de gato y de ratón, gusanos, escarabajos y hiesos». [MATEU (1968), p. 19].

briel Busquets s'establia per compte propi en el proper terme de Jonquieres, és a dir, fora de la jurisdicció de Sabadell, gràcies a un permís del Capità General Cabanas. La situació augmentava de tensió en ordenar l'Audiència, el 2 de febrer, la puja del preu del pa. El mes anterior hi havia hagut una altra puja de preus i sorgiren queixes per la qualitat del pa; es reclamava «*que lo pa no igualava al de Barcelona ni al del Biel Busquets, per lo qual motiu molts lo prenièn de la barraca d'aquest*».⁷ La situació empitjorava quan la Justícia de Terrassa resolía enderrocar la barraca d'en Busquets. El 25 de febrer les queixes s'adreçaven al fet de fer-se dos tipus de pa morè, un per «*els més despreciables*» i un altre per «*els més acossats*».⁸

QUADRE 1. Preus del pa al primer trimestre de 1789
(diners la lliura)

	Gener	Febrer	Març
Pa blanc	15	16	18
Pa mitjà	12	13	14
Pa morè	9	9	10

Font: ACA. *Reial Audiència, firmorum et obligatorum*, 1789, n. general 1229, fol. 1 al 5.

En aquest context de conflictivitat, el 27 de febrer l'Audiència decreta un nou increment dels preus. Tot i que aquest últim augment semblava relativament poc important, cal tenir present que aquests preus s'emmarquen en una conjuntura alcista continuada. Això es constataria en les referències que fa el Baró de Maldà pel cas de Barcelona, segons les quals, l'any anterior, la lliura de pa morè costaria al voltant de 5 diners. D'altra banda, s'ha de pensar que el pa representava gairebé les tres quartes parts del pressupost de la majoria de la població i com podien repercutir en l'equilibri de l'economia familiar aquest tipus d'oscil·lacions. Així, doncs, les portes del motí restaven obertes.

El diumenge 1 de març arriben les primeres notícies dels esdeveniments de Barcelona. Aquella mateixa nit una multitud armada amb garrots i «*armes de tall*» es reunia a la plaça i exigia al lloctinent de batlle que concedís permís a Gabriel Busquets i a Llorenç Pont perquè aquests venguessin el pa que coïa el primer. S'accepten les peticions, però en esgotar-se

llurs existències assaltaren el forn del Comú i manifestaren que volien matar en Gurilles (l'encarregat barceloní de la fleca); n'esbotzaren la porta, robaren el pa i incendiaren la fleca. Tot seguit, a petició de les autoritats municipals, feia acte de presència un grup de pares caputxins i aconseguïen amansir els ànims. L'endemà, davant la pressió dels amotinats, es venia públicament el blat; al capvespre s'inquietava novament el poble i s'ampliaven les seves reivindicacions.

Quines són les reivindicacions dels amotinats? En primer lloc, que es permetés a en Busquets la lliure venda, i a un preu just. El 2 de març s'exigeix la venda pública del blat del Comú. Així, doncs, hi ha una reivindicació de caire econòmic, però aquesta és subsegüent a un problema de qualitat del pa. Malgrat tot, les reivindicacions es fan extensives a tot un ventall de qüestions: s'exigeix l'expulsió del poble de l'encarregat Gurilles i que sigui Pont qui assumeixi aquesta responsabilitat. En segon lloc, una vegada assolides aquestes demandes es promet que «*se ohiria a qualsevol que tingués queixa contra lo carnicer*»⁹ i que s'arrendaria la carnisseria a «*qualsevol que vengués la carn més barata que al preu corrent*».

Una altra qüestió: a qui es responsabilitza de la situació? Les ires populars es concentren en dos personatges. Per una banda, en Gurilles, l'encarregat vingut de Barcelona a qui s'acusa de la mala qualitat del pa i d'adoptar actituds provocatives. Segons Bosch i Cardellach, el forner replicava a les protestes del poble dient-los «*que els faria menjar merda, fems, etc., i que altrament anassen a buscar-ne (de pa) a altra part*».¹⁰ D'altra banda, sembla ser que l'empregueren amb Pere Llovet, lloctinent de batlle que en aquells moments gestionava l'afer de la fleca. Això, si més no, és el que consta en les actes de l'Ajuntament, on se'ns diu que cometeren *tropelies* en les cases dels regidors, i principalment en la de Pere Llovet. En aquest sentit, les dues narracions de què disposem sobre els fets per part dels coetanis, difereixen substancialment. La versió de les autoritats municipals destaca la violència dels amotinats, mentre Bosch afirma que es van limitar a assaltar la fleca, a calar-hi foc i robar-ne tot el pa, sens «*cometretr altra violència*». També difereix el seu testimoni quan declara que el pa no podia «*ser molt per ser diumenge al vespre, quan ja tothom ha*

⁷ BOSCH (1944), vol. II, p. 15.

⁸ Íd., p. 16.

⁹ Ibíd., p. 17.

¹⁰ Ibíd., p. 16.

prohibit per la semana». En sentit contrari, es diu que «robaren tot lo pa que era en gran quantitat».¹¹

En definitiva, doncs, és evident que la culpabilitat es polaritza en uns determinats individus, i que no trobem cap tipus de referència ideològica, cap crítica a l'ordre vigent.

A Sabadell, la resposta violenta del poble no assoleix les dimensions de Barcelona, on els amotinats arribaren a ocupar la catedral. Tanmateix, semblantment a Barcelona, l'acció popular no es basà tant en un robatori indiscriminat com en una acció de pillatge produïda per la manca de pa.¹²

Podem observar, a partir del caràcter espontani de la revolta, un cert grau d'organització una vegada iniciats els esdeveniments, producte d'un estret consens popular, que es manifestaria en una resposta massiva de la «*infima plebe*» en assaltar la fleca i en una posterior vigilància de qualsevol moviment sospitós per part de les autoritats. En efecte, al matí del dos de març s'estengué el rumor que el blat de la casa del Comú, emmagatzemat a casa del regidor Llovet, seria traslladat. Seguidament, van acudir-hi un grup de menestrals amb la intenció d'evitar-ho. A la tarda, tot el blat era dipositat a la casa del Comú i venut. Així, doncs, tot i reconèixer el caràcter espontani de la revolta, no sembla que sigui lícit parlar d'una resposta mecànica a uns estímuls merament econòmics, sinó que observem un ampli consens de valors populars, expressats altra volta en produir-se les detencions dels inculpatos, i un sentiment de defensa del bé públic. També podem parlar d'una acció directa, disciplinada i amb uns objectius fixats, tant pel que fa a les reivindicacions com a la culpabilitat retreta als suposats responsables dels fets.

Iniciativa popular o dirigisme populista?

La poca historiografia local sobre el tema coincideix a dotar Bosch i Cardellach i els seus seguidors d'una responsabilitat en l'organització dels rebomboris. Segons Castells i Peig, «*Bosch no sols era el cabdill sinó l'organitzador*». Seguint la seva argumentació, es tractaria d'una conspiració contra el monopoli

Si efectivamente hallan Vnro el Arrendamiento q^o por la^o Audiencia de ese Comú a favor de los Prop^{os} la cantidad repulsa que ha acostumbrado sacar, apuro a Vnros que la acuerden, pues siempre será mas útil que la Administración: Y así bien que sea con las condiciones que Vnros indiquen en su Carta de 8 del corriente.

No hay necesidad de que Vnros comparen al Plejyo que les ha introducido Sabael y Miguel Beniquies en la A^o Audiencia, que siendo proveyo el posterior de la facultad de vender Pan en esta Villa contra la Paratura del Común: No sea del caso que Vnros hagan entragar, o entraguen al S^o Regente de la Audiencia, con una simple Carta, una certificación, ó Testimonio de haberse acordado la compra de Panaria, y de los productos que ha producido a favor de los Propios en algunos años anteriores, manifestándole en la Carta conq^o se le pidiere, que eso lo hacen Vnros sin animo de conuencar a la causa, por no poderlo hacer sin permiso del Consejo.

y porque este animo está pendiente de la resolución de aquel Supremo Tribunal, a quien le está consultado: además que habiendo la Audiencia querido tomar conocimiento de esta causa, pidiendo los Autos al Duque de Alarcón, se los volvió a este en 22 de Diz. último, para que reexamine el asunto, otorgando las apelaciones al Consejo, según se previno por Carta acordada de aquel Supremo Tribunal por su Secretario D^o Antonio Roca y Pinuelas en 14 de Nov. de 1788.

Todo lo que prevengo a Vnros en respuesta a lo que en su nombre me compare con la citada fecha su Secretario, advirtiéndoles que en lo sucesivo jamen todo Vnros las representaciones que me hagan. Dios que a Vnros mil a. Pazo. na de Febrero de 1789.

Juan Miguel de Indart

Al Ayunt. y Junta de Prop^{os} de Sabadell

Caixa^o de Sabadell

FIGURA 2. Resposta de l'intendent Juan Miguel de Indart a l'Ajuntament de Sabadell sobre qüestions relatives a l'arrendament del propi de la fleca. AHS, Resolucions del comú, 1781-1790, 14 bis.

¹¹ AHS, *Resoluciones del Comú, 1781-90*, (14 bis), 3.III.1789 i BOSCH (1944), vol. II, p. 16.

¹² Vid. CASTELLS (1970), p. 70.

de l'Ajuntament, que s'iniciaria en un boicot a l'arrendament de la fleca. Segons Mateu i Vidal, els Busquets foren aconsellats per Bosch per aconseguir el permís del *Consejo Supremo de Castilla*, que els facultava a establir-se per compte propi.¹³

Sembla evident l'interès de Bosch i Cardellach, en arribar novament a Sabadell, a fer-se càrrec de la Secretaria de l'Ajuntament, fet que li permetria dedicar-se als seus estudis històrics, ja que aquest càrrec suposava l'accés directe a l'arxiu del comú. I era clar que aquest interès topava de front amb la figura del notari Mimó, *Godoy* i cacia local,¹⁴ que regentava l'escribania del Comú des de 1774, i que s'ho havia arreglat perquè aquesta es vinculés a la Secretaria de l'Ajuntament. Aquest usdefruit del propi del Comú es demostrà més endavant que fou aconseguit de manera poc ortodoxa. De manera que, segons la historiografia local, Bosch és presentat com l'incitador del motí amb el propòsit de desprestigiar la figura de Mimó i poder accedir a l'Ajuntament. De tota manera, reconeixen no ser just parlar d'un interès únicament personal (tot i que s'evidencia un clar enfrontament de personalitats entre Bosch i Mimó), sinó que Bosch, tant per la seva biografia com per la seva acció de govern des de la Secretaria, mostraria tenir un interès per regenerar la ciutat i portar amb més transparència els afers del Comú.

Així, doncs, segons aquests plantejaments, el motí perd personalitat pròpia, contingut estrictament popular, i és considerat com una manifestació de base, però dirigida i canalitzada per un sector de la classe burgesa il·lustrada, integrada per professionals liberals (Bosch, el Doctor Montblanch) i un sector de la menestralia.

Al nostre parer, es fa necessari discernir amb tota claredat els objectius d'ambdós sectors. No disposem de proves sobre el grau d'organització d'aquests personatges. Tan sols podem treballar a partir de conjectures, si bé sí que podem afirmar que va existir una actitud de condescendència respecte al *poble menut*. Això pot reflectir-se en la versió menys dramàtica que Bosch dona dels esdeveniments; la seva actitud de desconsol en detenir-se els inculpats dels fets; les paraules de Montblanch, del tres de març, quan en una reu-

nió de caps de família per tractar dels fets, «*perorà fortament a favor de la rahó dels pobres per la mala qualitat del pa*»;¹⁵ i l'actitud de set dels setze caputxins, que es mostraren favorables als revoltats. Per tot això, podria deduir-se l'existència d'un moviment «polític» en contra de les autoritats municipals, fet que podria representar la particularitat d'aquests rebomboris, a diferència d'altres. Ara bé, tal com assenyalàvem, cal distingir l'existència de dos moviments paral·lels que podrien convergir en un determinat moment, però que mostren unes motivacions i uns objectius clarament diferenciats.

Podem parlar d'un moviment «d'oposició política» que s'aprofità d'una conjuntura específica per desplaçar del poder municipal l'autoritat i el domini del notari Mimó, i explotà al seu favor els fets en posar de manifest la incapacitat de les autoritats. En aquest sentit, cal tenir present les actituds i les mesures de govern davant d'aquests tipus de successos, emmarcables en una estructura de govern paternalista. E.P. Thompson ho mostrà en el cas d'Anglaterra, i en el cas de Barcelona trobem la fulminant destitució del Capità General, Conde del Asalto, arran del motí del 28 de febrer.

A Sabadell, amb més retard, i a Barcelona observem que es culpabilitza les autoritats per no haver sabut evitar el motí, i a l'ensem s'inicia una acció repressiva per tal de tallar qualsevol possible radicalització. A Sabadell, el cap de turc seria el notari Mimó que, fins i tot, fou amenaçat amb 10 anys de presidi a Orà si tornava a interferir-se en el Comú.¹⁶

Al costat d'aquesta oposició política, constataríem un moviment popular que segueix una dinàmica i uns objectius propis, més interessat en qüestions d'ordre polític que a assegurar un correcte abastament del pa. No trobem connotacions revolucionàries en el moviment, ni un caràcter «progressista», ja que no tindrà un projecte alternatiu elaborat. En tot cas, endevinem una reivindicació implícita del dret a la lliure panificació. Però tampoc no es tracta d'un moviment apolític, car porta en si mateix una definida noció del bé públic, basada en el manteniment d'unes tradicions cohesionadores de la comunitat popular.¹⁷

¹³ Vid. CASTELLS I PEIG (1975), vol. I, p. 2.5, i MATEU (1968), p. 20.

¹⁴ CASTELLS I PEIG (1975), vol. I, p. 2.5.

¹⁵ BOSCH (1944), vol. II, p. 17.

¹⁶ Vid. íd., p. 42.

¹⁷ Vid. THOMPSON (1984), p. 66.

Mesures i repressió subsegüents

La Reial Audiència reacciona davant dels fets en dues direccions, l'una cap a assegurar i facilitar l'abastament del blat, que posteriorment es veurà ratificada amb el suport d'instàncies superiors; i l'altra, cap al manteniment de l'ordre públic. Les mesures del primer bloc consisteixen principalment a evitar l'ocultació obligant a declarar totes les existències de blat i farines. Cal assenyalar que aquests edictes foren emesos un dia abans dels avalots i es repeteixen amb més urgència dies després.¹⁸ La persistència de la carestia portava que, l'abril i el maig, es decretessin noves ordres dirigides a facilitar i incentivar l'entrada de grans a tot el país. El rei i els seus consellers adopten l'11 d'abril la decisió d'alliberar d'impostos els importadors de grans fins a la propera collita. El 19 de maig, fins i tot es gratifiquen les importacions de blat en un ral la faneca.¹⁹

El segon bloc de mesures serien de caràcter repressiu. El 2 de març es prohibia, sota pena de mort, tota manifestació a favor de la rebaixa dels preus dels gèneres de primera necessitat i les reunions de més de tres persones.²⁰ D'altra banda, es manava l'expulsió dels forasters arribats a la ciutat de Barcelona des del 28 de febrer.²¹ Aquesta actitud de xenofòbia es correspondria amb la creença de les autoritats que els fets eren originats per provocadors forans. Aquesta postura es faria extensiva a la resta d'indrets. Per exemple, a Sabadell les autoritats municipals es refereixen als causants dels fets com a «*algunos de la plebe asociados de forasteros*».²²

Aquesta repressió era fonamentalment dirigida a calmar els ànims a Barcelona, i es feia extensiva a la resta de pobles amb problemes d'ordre públic, si bé més relaxadament. A Sabadell, en tenim la mostra, ja que els avalots s'acabaren sense recórrer a la intervenció de la força pública. D'altra banda, tal com assenyala Bosch, el 14 de març arribaven a Sabadell mossos d'esquadra, fet a què el Batlle respongué que no era necessària la seva presència, «*per estar la vila*

molt quieta». I no feren rondes els cossos de seguretat.²³

Si la intensitat de la repressió fou menys accentuada, també arribà amb més retard. Així, les detencions i el procés dels inculpatos no es donaren fins el 15 de novembre. Mentre que a Barcelona es van fer immediatament i la repressió va ser més cruenta. A Sabadell, com en altres viles, les autoritats locals recorren en un primer moment, no a la força violenta, sinó a la intervenció d'uns personatges amb carisma popular, capaços de pacificar els ànims de la població. Aquests personatges podien ser de diferent origen, encara que tots eren intermediaris vàlids tant per a l'autoritat local com per al poble. Així, a Sabadell foren els caputxins, però a Mataró fou un determinat regidor honorari, Josep de Carles.²⁴ De fet, a Sabadell, a Mataró i, és de suposar, en altres pobles, aquests personatges assoliren en un primer moment els seus objectius, però l'endemà la inquietud persistia.

D'altra banda, a Barcelona la intervenció de la tropa i la dispersió de la multitud va ser immediata. S'efectuen rondes i detencions. En sentit contrari, a Sabadell l'única mesura adoptada fou recollir les armes de la vila i tenir previnguda la tropa. No seria fins al cap d'uns quants dies que, davant la sorpresa de la població, s'establí un servei de vigilància. Aquesta diferenciada resposta quant a les mesures de govern sembla ser determinada, segons el nostre parer, pel caràcter més multitudinari dels esdeveniments barcelonins i per la més ràpida pacificació a la ciutat de Sabadell.

S'hauria també de tenir en compte tot el que representava i condicionava a posteriori la intervenció de la força armada. La qüestió de l'ordre era determinada per la insuficiència de les forces civils i pel temor a emprar la força militar a causa de les represàlies que podrien recaure sobre els responsables d'utilitzar-la. Cal considerar i no oblidar l'impacte intens que suposava un motí en tots els àmbits de la vida social de petites poblacions, fet que queda perfectament documentat en els testimonis de què dis-

¹⁸ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Reial Audiència, Firmorum et obligatorum*, 1789-1795, núm. general 1229, f. 4 i 11.

¹⁹ ACA, *Firmorum et obligatorum*, 1789-1795, f. 14-15 i 25-26.

²⁰ ACA, *Firmorum et obligatorum*, 1789-1795, f. 7 i 10-12.

²¹ ACA, *Firmorum et obligatorum*, 1789-1795, f. 13.

²² ACA, *Reial Audiència, Expedients*, núm. general 1209, f. 590.

²³ BOSCH (1944), vol. II, p. 18.

²⁴ Arxiu Històric de Mataró (AHM), *Manual d'acords*, 1787-89, 2.III.1789.

posem. Les conseqüències que derivarien d'aquest aldarull popular planejarien, a voltes diàfanament, a voltes més soterradament, durant un bon temps sobre la vila i els habitants de Sabadell, i influïren en el seu clima social, polític i econòmic (la disminució de la recaptació de propis, el procés contra Mimó, l'eternització del plet contra els Busquets, etc.).

Malgrat tot, el 15 de novembre s'efectuaren les detencions dels vint inculpats. D'aquests, deu seran presos i set aconseguiran de fugir.

El procés s'inicia el setembre de 1789. Agustí Lluís, síndic personer, Josep Fontanet i Tomàs Manent són els primers a declarar a Mataró. Segons Bosch, l'origen del procés es degué a un anònim rebut el maig pel fiscal, en què s'acusava l'Ajuntament de ser el causant dels disturbis. L'informe passà a l'*Alcalde Mayor* de Mataró, que va dir «*que tot provenia per haver privat de vendre pa a Miquel Busquets*». Les declaracions prosseguiren fins el tretze de novembre, dia que Agustí Lluís i vint ciutadans més tornaven a declarar, «*no se si per concertar la captura dels reos*». Durant el procés sumari, es posà novament de manifest el poder coercitiu del notari Mimó i del batlle Josep Valls: «*lo alcalde com lo notari eren molt oposats als flequers, segons se evidencià per la mateixa relació de declarants, los quals deyan que apareixia que dits Srs. los volien fer dir lo quels convenia contra aquells (...). Tots los declarans anaben manats pel batlle en pena de 25 ll.*».

Així, doncs, el quinze de novembre arribava la Justícia a Sabadell i s'emportava els presos a Mataró. Eren vora les vuit del matí; damunt d'un carro anaven lligats «*amb la major ignominia, sens llibrar-se de esta Josep Llobet, home de 70 anys*». La muller de Bernat Amat anava a cavall d'un ruc. L'escena degué ser d'allò més patètica. Els presos, llurs parents i el poble en general ploraven desesperadament, «*cribant desabogadament contra la mala intenció de les instancies*». La histèria col·lectiva era justificada, ja que es creia que els presos eren conduïts a presidi perpetu. Paral·lelament, s'inventariaven les cases dels presos. Tampoc el rector de la vila no mostrà cap interès pels presos; ans al contrari, «*no intercedí may a favor dels reos, ni feu lo mes pera llibrar-los. No se si fou per no desgraciar-se ab los que instaban esta causa, tal ve-*

gada, s'í». Tres dies més tard, continuava el contraatac de les forces municipals, que procediren a l'expulsió dels set caputxins que s'havien mostrat favorables al poble. Malgrat tot, la sorpresa de les autoritats municipals seria gran quan el 27 de novembre tots els detinguts tornaven a Sabadell: «*avent lo relator extractat i relatat a la Audiencia lo contingut en los Autos declarà esta son animo benevolo a favor dels reos*». Foren rebuts multitudinàriament amb immensa alegria ja que, com hem dit, es creia que anaven a ser engarjolats a perpetuïtat («*tal era lo encono dels contraris*»), i s'havia manifestat durant el seu presidi una autèntica mostra de solidaritat popular en recaptar-se trenta lliures en concepte de manutenció.²⁵

La derrota de l'Ajuntament culminà quan el trenta de març de 1790 feia acte de presència a la vila el comissionat Don Gaspar de Jover, destituïa l'antic equip de regidors i avisava que l'informessin sobre les possibles interferències de Mimó en el govern municipal.²⁶

Sabadell i Barcelona: una anàlisi comparativa

Podem establir uns paral·lelismes entre els fets de Sabadell i els de Barcelona? Segons el nostre parer, hi ha una sèrie de característiques comunes. En tots dos casos es tracta d'un clàssic motí de subsistències, emmarcable en el sistema que E.P. Thompson ha anomenat *el nexa del pa*.²⁷ Una característica fonamental de tot motí d'Antic Règim és el fet que allò a discutir no són els salaris sinó els preus dels productes bàsics. Es reclama a les autoritats un control d'aquests, control que, des d'un punt de vista popular, es fa més necessari en un moment de conjuntura inflacionària i de dificultats en l'abastament. En un primer terme, per tant, hi ha una coincidència en els mòbils i en els objectius: la falta de pa en els pastims municipals, la seva mala qualitat; tot això agreujat per un sobtat augment dels preus. També caldria assenyalar que el pa més afectat és el de més consum entre les classes populars: el morè.

E.P. Thompson mostra, en el cas d'Anglaterra, que el pa morè estava subjecte a un benefici menor per part dels flequers, mesura lògica dins del sistema paternalista d'apaivagament de les masses. La mesura

²⁵ Vid. BOSCH (1944), vol. II, p. 29-34.

²⁶ AHS, *Llibre de resolucions, 1781-90* (14 bis), 30.III.1790.

²⁷ THOMPSON (1984), p. 66.

en un principi era destinada a no perjudicar el consum popular, però indirectament aquest es veia afectat pel fet que els forners optaven per reduir la quantitat de pa morè pastat, en un intent d'aconseguir majors beneficis. En el cas de Sabadell, en fixar-se un límit al marge de benefici que podia obtenir el flequer, indiferentment del tipus de pa, resultava molt més rendible adulterar-lo perquè tenia més demanda.

Quant a les reaccions posteriors, destaquem també una coincidència, si bé en aquest cas no és total. Els màxims «culpables», a Barcelona representats pel Conde del Asalto i els arrendataris, són a Sabadell l'arrendatari barceloní de la fleca, tot i que la ira popular se centra també en les autoritats municipals. És possible que durant la nit de l'1 de març, part del poble vigilés la casa del regidor Josep Llovet —on es trobava el blat del Comú— i la rectoria. Aquest punt és esmentat per Bosch, si bé desmentit.

Un altre element diferenciador seria l'assalt a la catedral, fet que permetria suposar una major radicalització de l'acció a Barcelona.²⁸ D'altra banda, podria ser que a Sabadell les concessions efectuades en un primer moment fossin degudes a l'amenaça de mort dictada pel poble sobre quatre o cinc regidors de la vila, mitjançant un missatge transmès a través dels pares caputxins.²⁹

Una altra similitud entre Sabadell i Barcelona rau en el fet que el moviment segueix una línia ascendent; és a dir, una vegada realitzades les primeres concessions (baixa del preu i permís a Busquets) no cedeixen davant la primera victòria obtinguda.³⁰ A Barcelona, aquesta qüestió es manifesta en les posteriors demandes sobre el vi, l'oli i la carn. A Sabadell trobem igualment una recerca semblant d'uns objectius més amplis en les demandes efectuades sobre l'arrendament de la carnisseria i en la posterior petició de posar a venda pública la reserva de blat del Comú. Es tractava, doncs, d'una resposta a una retenció sospitosa del blat. L'efecte moral de la primera victòria seria prou conclouent.

²⁸ Van assaltar la catedral, «*acridant i renegant (...) no respectant al Sr. Bisbe, a cap dels srs. canonges, senyors i altres persones honrades, flocant-los: "tu, brut, porc, lladre" i altres impropis*». [MALDÀ (1982), vol. I, p. 205].

²⁹ Vid. BOSCH (1944), vol. II, p. 17.

³⁰ Vid. CASTELLS (1970), p. 70.

³¹ Vid. MATEU (1968), p. 17-19.

Independentment de les similituds amb Barcelona, apareixen a Sabadell unes peculiaritats pròpies. Deixant de banda les ja esmentades diferències quant a les mesures repressives, el que més es destacaria seria el factor desencadenant de tot el conflicte: la prohibició als Busquets de vendre pa.

Gabriel i Miquel Busquets s'havien establert al terme de Jonqueres i els habitants de Sabadell —i fins i tot de Sant Cugat i de Rubí— hi acudien per tal de proveir-se perquè el pa que pastaven era de qualitat superior a l'ofert per l'Ajuntament. En conseqüència, veiem com la prohibició de la lliure venda als Busquets deixa la població en mans del pa suspecte elaborat per Malet i Gurilles. És aleshores quan el descontent es radicalitza i mena als fets de l'1 i el 2 de març. La primera reivindicació dels amotinats és la concessió de lliure venda als Busquets, i és en el moment que aquests esgoten les existències quan s'assalta la fleca municipal. L'Ajuntament es trobava en un carreró sense sortida. La mesura adoptada resultà ser l'espurna que encengué el polvorí. Contràriament, es veuria davant una competència inesperada que acabaria amb el seu monopoli, amb la subsegüent pèrdua de beneficis.

En un últim terme, hi hauria la possibilitat que el motí fos paral·lel a un «complot» polític protagonitzat per cert sector social. Aquesta qüestió, com ja hem esmentat més amunt, ha estat plantejada per la historiografia local. Hom ha parlat d'una creixent oposició que dividiria la ciutat en dos bàndols oposats i que culminaria en els rebomboris, d'una extensió d'una actitud de protesta, sobretot pel que fa als propis del Comú i a la seva subhasta, que es manifestaria en una oposició Mimó-menestrals-pagesos enfront de Bosch-metges-caputxins.³¹ La hipòtesi del complot o conspiració no sembla tenir gaire fonament si ens atenem a les conseqüències de desestabilització social que els sectors «reformistes» no podien desconèixer i encara menys acceptar. És cert que Gabriel Busquets fou ajudat per alguns professionals, però cal distingir entre el fet d'embarcar-se en una qüestió de caràcter judicial i el de fomentar la desestabilització social.³²

³² Vid. BOSCH (1944), vol. II, p. 25, on comenta que uns oficials dels Dragons de Sagunt, amics de la casa Busquets, presentaren un recurs a la Reial Audiència, contra el pa de la Junta Benèfica. AHS, *Correspondència*, 2.X.1789, carta del llicenciat Escachs on denunciava la qualitat del pa de la Junta i lloava els avantatges de la lliure panificació.

En conclusió, creiem que els rebomboris pogueren ser vistos amb condescendència per cert sector, però en cap cas provocats. Una cosa molt distinta seria la utilització política dels fets que permetria renovar per un cert temps el govern municipal.

Conseqüències: èxits i derrotes. El posterior abastament del pa

Fins a quin punt els rebomboris suposaren una victòria de les classes populars? Per abordar aquesta qüestió cal distingir entre unes conseqüències immediates, a curt termini, i unes altres a més llarg termini. En primer lloc, les exigències més urgents dels amotinats foren admeses ràpidament, la qual cosa permeté de frenar els avalots.

A llarg termini, però, les coses canviaren poc a la vila de Sabadell. Els conflictes ressorgiren el tres d'abril de 1789 quan l'Ajuntament, descontent de la quantitat de pa que ofería Pont, féu realitzar un escandall i en resultava el preu del pa a 13 diners la lliura, el blanc, i a 9 el morè. Pont no acceptaria aquest resultat «*per no haver-se fet sino una qualitat de pa, per no ser degudament pastat i cuit*» i per no haver-hi estat ell present.³³ El sis i el set d'abril l'Ajuntament cridava un mestre de Barcelona per tornar a fer un escandall, i en resultava el preu a 11 diners el pa blanc i a 7 el pa morè.

Pont tampoc no acceptà. Aleshores l'Ajuntament li proposà de vendre el pa un xic més car, però ell insistia a vendre'l a 16 diners el blanc i a 10 i malla el morè. Aquesta diferència seria justificada per Pont argumentant, en primer lloc, que l'escandall fou manipulat per l'Ajuntament, que va pressionar el forner de Barcelona per posar els preus que interessaven al Comú, a més de ser el pa de mala qualitat. En segon lloc, deia que dit escandall no recollia els costos de transport, ja que Llorenç Pont havia de comprar el blat a Barcelona i transportar-lo ell mateix a Sabadell.³⁴ El recàrrec per transport estava estipulat per una ordre datada el 8 d'abril de 1789.³⁵

Bosch diu que el 12 de maig «*se digué que en Barcelona se havia tingut una gran reunió d'advocats,*

abont se resolgué que se permetés a Pont donar lo pa a 8 i 12 la lliura».³⁶ Aquesta resolució fou comunicada a Pont com si es tractés d'una ordre de la Reial Sala. Pont acceptà sota pena de 100 lliures i va recórrer a l'Audiència.

El comissionat Gaspar de Jover arribava a Sabadell el 17 de maig per portar a terme un nou escandall. El preu pujava ja a 16 i a 13 el pa blanc i el morè, respectivament. És evident, doncs, que a mesura que els escandalls es realitzaven amb més rigor, augmentava la taxació del preu del pa. Fou aleshores que l'Ajuntament, presumint d'oferir el pa a un preu més barat, decidí intervenir ja que, segons creia, l'escandall darrer s'havia fet amb una qualitat de pa molt bona en relació a les peces fetes anteriorment. En conseqüència, l'Ajuntament veia viable rebaixar una mica la qualitat del pa per així poder abaixar alhora el preu estipulat en l'últim escandall.³⁷ Arran d'això, Pont presentava la dimissió del seu càrrec i demanava que el Comú es responsabilitzés de l'abastament i li comprés el blat que ja havia adquirit anteriorment.³⁸ Alguns regidors proposaren aleshores crear una Junta a semblança de la de Barcelona.

El 18 de juny la Junta Benèfica es comprometia a encarregar-se de l'abastament del pa fins el 31 de desembre. Seria formada pel rector, quatre capellans i setze ciutadans (tres pagesos, nou paraires, un cirurgià, un sastre, dos abaixadors i un tintorer). Tots ells treballarien sense cap tipus de retribució.

Paral·lelament a la creació de la Junta Benèfica, la fleca dels Busquets era oberta i tancada successives vegades, segons contraordres i apel·lacions entre el mateix Busquets, l'Ajuntament, l'Audiència i l'Intendent. El quatre de desembre l'Audiència declarava per fi no oposar-se a la Reial Cèdula atorgada pel *Consejo Supremo de Castilla*. Anteriorment, segons acta del 28 d'octubre, el mostassaf Feliu Torras realitzava una pesada entre els dos pans elaborats a la vila. Essent tots dos al preu de 7 sous i 6 diners, el de la Junta Benèfica pesà 7 lliures i 8 unces i el de Busquets 8 lliures i 4 unces, «*con la diferència que el de la Junta Benefica era más cosido*»;³⁹ era aquesta circumstància la que explicaria la diferència de pes.

³³ BOSCH (1944), vol. II, p. 19.

³⁴ AHS, JOAN MIMÓ, *Manual 1788-89*, f. 174-176.

³⁵ AHM, Caixa 60, *Registres i ordenances*, 8.IV.1789.

³⁶ BOSCH (1944), vol. II, p. 20.

³⁷ AHS, *Llibre de Resolucions, 1781-90*, (14 bis), 28.X.1789.

³⁸ ACA, *Reial Audiència, Cartes*, núm. general 1028, f. 118.

³⁹ AHS, *Llibre de Resolucions, 1781-90*, (14 bis), 28.X.1789.

En opinió de Bosch, tot i que la Junta ofería una major quantitat de pa, en Busquets en venia més perquè el seu pa era preferit per la gent. No obstant això, la Junta Benèfica compliria els seus objectius. D'altra banda, a més a més d'augmentar el pes del pa en l'últim mes, obtingué uns beneficis d'unes 280 lliures.⁴⁰ Aquests fets demostren que, malgrat la bona gestió de la Junta, el record dels rebomboris encara era present en la mentalitat dels ciutadans. En Busquets seria ben considerat pel paper que jugà durant els rebomboris. D'altra banda, la Junta Benèfica seria vista com el braç de l'Ajuntament.

Els problemes de la Junta Benèfica no es reduïren sols a la competència dels Busquets, sinó que també existiren amb els agabelladors de blat, que mitjançant grans compres especuladores provocaven sobtades alces de preus. En aquest sentit, s'exigiren mesures per tal d'evitar-ho.⁴¹

Mentrestant, però, la disputa contra Busquets prosseguia. El gener de 1790, l'Ajuntament aconseguia una altra ordre de l'Intendent per privar en Busquets de vendre, però a mitjan març reobria per enèsima vegada.

El 8 de febrer de 1790 es notificava a l'Intendent la intenció d'arrendar el propi de la fleca a Martí Tomàs i a Mateu Sayol, que ja havien treballat a la Junta Benèfica, en les condicions següents: 200 lliures de pagament i fixació del preu del pa d'acord amb l'Ajuntament, i en cas excepcional recórrer a l'escandall. En el capítol onzè de la taba s'especificava, però, que l'arrendatari cessaria de pagar en el cas que Busquets rebés el corresponent permís que, com hem vist, li fou concedit el març.⁴²

Així, doncs, la fleca retornava novament a funcionar sota el tradicional sistema d'arrendament, tot i la competència d'en Busquets. Durant 1790 i 1791 se seguiria el mateix mètode en la fixació del preu.

El 1791 la novetat raurà en la divisió en dues parts de l'arrendament. L'any següent foren tres les fleques

perquè es considerà més beneficiós per al Comú i l'Ajuntament proporcionarà «*mayor numero de panaderos por medio de los quales el público fuesse asi mejor abastecido*».⁴³ Anteriorment, s'havia consultat el parer de l'Intendent sobre la intenció municipal de no subhastar públicament les fleques. La finalitat d'això era que l'arrendament «*no recayesse (...) en algún sujeto de no muy cabal satisfacción (...) i que continuassen los dos panaderos Tomas y Sayol*».⁴⁴ Tanmateix, el fet a destacar era el retorn al sistema de fixació del preu anterior a 1788. S'establí que «*no se hiciese ensayo alguno para tassar el precio del pan por ser ese medio costoso*» i que el pa es taxés segons el preu mitjà del blat de cada mes, «*dandose a los panaderos la ganancia que pareciera mas proporcionada*».⁴⁵ Aquest guany era el mateix que s'havia fixat des de temps enrera, dotze sous per quartera, encara que s'estipulava que en cas que els arrendataris deixessin de pagar, el guany seria tan sols de vuit sous per quartera.

S'havia retornat, doncs, al sistema tradicional, però per poc temps. En efecte, el 1793 es tornava a fixar preu, pes i qualitat segons Barcelona, si bé amb la diferència que «*lo mitja i lo moreno a un diner de ganancia per lliura, sobre lo preu de Barna, i lo blanch a un diner més barato que a dita ciutat*».⁴⁶ Del pa mitjà només estarien obligats a proveir-ne del 15 de maig al 15 de setembre. D'altra banda, encara durava l'afer amb els Busquets, tal i com es pot veure a la clàusula sisena de la taba, on es deia que en cas d'ésser Busquets privat de vendre, el preu i la qualitat podrien ser els de Terrassa. No obstant haver-hi encara dubtes sobre el dret de Busquets, la veritat és que aquest ja s'havia establert amb una definitiva continuïtat. Així mateix, les relacions amb l'Ajuntament havien pres un gir arran de l'arribada de Bosch a la Secretaria. Un exemple d'això el trobem el maig de 1792, quan se l'avisava «amistosament» perquè seguís les normes dels altres forners, «*segun se crehe que ya lo observa de algunos dias atras i probablemente lo practicara siempre con entera satisfaccion de este Ayuntamiento*».⁴⁷

La nostra relació dels avatars de l'abastament del

⁴⁰ BOSCH (1944), vol. II, p. 34.

⁴¹ ACA, *Reial Audiència, Expedients*, núm. general 1209, f. 448.

⁴² AHS, *Llibre de Resolucions, 1781-90*, (14 bis), 11.II.1790.

⁴³ AHS, *Llibre de Resolucions, 1790-92*, (15), 19.XII.1791.

⁴⁴ AHS, *Llibre de Resolucions, 1790-92*, (15), 8.XII.1791.

⁴⁵ AHS, *Llibre de Resolucions, 1790-92*, (15), 19.XII.1791.

⁴⁶ AHS, *Llibre de Resolucions, 1790-92*, (15), XII.1792.

⁴⁷ AHS, *Llibre de Resolucions, 1790-92*, (15), 23.V.1792.

pa acaba el 1793, quan la fleca del Comú deixà de treballar i la dels Busquets, a partir de l'1 de maig, sols pogué abastar el poble de pa morè, relativament tolerable, però molt escàs.⁴⁸

CONCLUSIONS

L'originalitat dels rebomboris del pa a Sabadell pot constatar-se en diversos aspectes, però sense cap dubte destacaríem el fet particular de la lliure panificació exercida pels Busquets. En un moment determinat de crisi de subsistències i premeditada adulteració del pa, s'hi afegeix l'agreujant de ser privats del seu dret confirmat pel *Consejo Supremo de Castilla*. Aquesta dinàmica repercutiria negativament en el mal-estar generalitzat en un context d'una conjuntura de crisi. Les notícies procedents de Barcelona no farien sinó accelerar els esdeveniments.

Malgrat els trets particulars, els rebomboris de Sabadell s'haurien d'emmarcar en el si d'unes causes generals de major complexitat. Es tracta d'una conjuntura cíclica desfavorable, deguda a una notable carestia a nivell suprarregional. En aquesta situació, es posarien de manifest les contradiccions del reformisme borbònic, reflectides a Sabadell en el litigi entre l'Ajuntament i els Busquets.

El reformisme borbònic va alterar les estructures i els mecanismes tradicionals del sistema d'abastaments, en orientar la política econòmica cap a un lliure comerç del gra. Les intencions d'aquesta política eren d'evitar els dèficits de gra a les zones consumidores, en definitiva, aconseguir una major articulació del mercat interior. No obstant això, en no atacar de front les estructures del camp espanyol, l'oligarquia de propietaris continuà apropiant-se de l'excedent camperol i controlant el mercat interior, ja que el mantenia en un estancament que garantia la pervivència del seu domini.⁴⁹

A la Catalunya litoral la situació era ben diferent, en ser l'agricultura més intensiva i especialitzada i aprofitar una conjuntura alcista dels preus d'uns productes altament comercialitzables. En aquest context, la manca d'una articulació del mercat estatal provocava que els preus dels cereals de l'interior resultessin molt més cars que els de l'exterior. És per això que Cata-

lunya estava abocada a la dependència de la importació, la qual cosa li permetia continuar el seu model de creixement, però al mateix temps restava en perill en el moment que es tallava el flux, que és el que va passar el 1789; es mostrava així la fragilitat d'aquest model. En definitiva, i des d'aquest punt de vista, el reformisme potser va aconseguir incorporar Catalunya al comerç colonial, però no tant al mercat peninsular.

Per tot això, creiem que les intencions del reformisme borbònic porten en el seu si el germen del fracàs; es reforma sense modificar les bases estructurals i sostenidores del poder —en cas contrari, ja no hauria estat reformisme—; en definitiva, es tracta de canviar perquè res no canviï.

Les contradiccions internes del reformisme es plasmarien a Sabadell en la lluita entre els vells sectors capitanejats per Mimó i el sector «reformista» liderat per Bosch. Ambdós es mostren com els pols al voltant dels quals giren els diversos grups d'opinió de la ciutat. Mimó, des del poder omnipresent que exerceix des de la notaria i escrivania del Comú, disposaria d'un domini que no derivaria tant del seu poder econòmic com de la posició que ocupava en la vida política de la ciutat. Amo del document, en definitiva de la llei, disposa de contactes amb l'Audiència i s'ha assegurat a perpetuïtat l'escrivania. Bosch, per la seva part, és el metge que ha estudiat en diverses universitats, ha viatjat per França i ha entrat en contacte amb les idees enciclopedistes. La seva professió li facilita una contínua relació amb la població i li permet copsar-ne l'estat d'opinió.

Els rebomboris no van servir sinó com a arma llançívola contra Mimó i el batlle Josep Valls. Per la seva mala gestió, se'ls responsabilitza de ser els culpables de la situació. És evident, però, que uns fets que es donen simultàniament en diversos pobles i ciutats tenen una causa de fons més estructural. La resposta evasiva del govern consistia a canalitzar tota la responsabilitat cap a uns «caps de turc». Ja hem vist anteriorment la reprimenda que va patir Mimó i que li significà caure políticament en desgràcia. Malgrat això, l'Audiència, el gener de 1792, aturava l'escomesa de Bosch contra Mimó.⁵⁰

⁴⁸ CASTELLS I PEIG (1975), vol. I, p. 2.12.

⁴⁹ FONTANA (1973), p. 36.

⁵⁰ AHS, *Llibre de Resolucions, 1790-92*, (15), 13.II.1792.

La figura de Bosch i Cardellach ha estat excessivament idealitzada. Se l'ha identificat com un lluitador desitjós de dissoldre els residus del poder feudal. Aliat amb el baix poble enfront de la «plutocràcia», devia veure en la seva momentània victòria la prova que la justícia s'havia decantat del bàndol liberal. Es diu de Bosch que posà punt final a la seva carrera «progressista» quan, davant la guerra contra la França revolucionària, optà per la «praxi econòmica» i no pas per la «fidelitat ideològica». En definitiva, que Bosch i la burgesia i el clergat local es desviaren de l'estricta compliment de les teories enciclopedistes.⁵¹

Per la nostra part, Bosch i Cardellach no fou pas un «revolucionari». La seva actitud davant la Convenció seria del tot coherent, ja que es situaria més en el camp del reformisme il·lustrat que no pas en el de les tendències pre-revolucionàries. El reformisme de Bosch es constataria en el seu desig d'evitar l'anquilosament i la corrupció; d'instaurar una gestió municipal més transparent i rigorosa. Ideològicament, seria un representant de la púdica il·lustració espanyola, aferrat encara a un paternalisme tutelar de les classes populars.

Respecte al suport social de Bosch i de Mimó, no advertim que sigui compacte i monolític. Més aviat ens trobem davant sectors socials dinàmics, en període de gestació i de definició. D'aquí la falta d'homogeneïtzació, amb freqüents canvis en les politiqueries locals.

En definitiva, els rebomboris repercutiren en un momentani i superficial canvi polític a la vila. S'aconsegüí l'accés al govern municipal de sectors fins aleshores marginats de la direcció política, però es tractava de grups integrats encara en les estructures d'Antic Règim, ja que en cap moment no es qüestionava l'ordre social vigent. D'altra banda, el reformisme de Bosch arribà tard i fracassà. Va coincidir amb la «marxa enrera» arran de la mort de Carles III i la radicalització de la Revolució Francesa.

La utilització política de les crisis d'Antic Règim depenia de la maduresa de les contradiccions existents en la societat.⁵² Aquestes contradiccions es manifestarien en enfrontaments que ultrapassarien l'àmbit

d'una localitat. El 1789, la burgesia formava un front comú amb els estaments privilegiats i gaudia encara dels beneficis del mercat colonial. Els avalots del pa de 1789 se situarien en la lluita política anterior a l'aparició d'una mentalitat revolucionària. Per passar a l'experiència revolucionària eren necessàries dues condicions: dirigir els atacs contra la pròpia organització de la societat i elaborar un projecte alternatiu.⁵³

El marc cronològic d'aquesta maduració de les contradiccions a què fèiem referència se situaria en el període 1792-1801, quan les guerres i el bloqueig del comerç colonial afectaven els interessos de la burgesia.⁵⁴ En conseqüència, el 1789 no es donaven les condicions suficients per a l'esclat revolucionari: «*en el momento de las crisis, la alianza de la burguesia naciente con el despotismo ilustrado reducía toda ocasión revolucionaria a una simple "guerra de harinas"*».⁵⁵

BIBLIOGRAFIA

- A. BOSCHI I CARDELLACH (1944). *Memorias de Sabadell*. Sabadell, Ed. Arxiu Històric de Sabadell, 2 vol.
- E. CAMPS I CURA (1985). *La formació d'una ciutat catalana sota l'impuls de la industrialització: Sabadell 1770-1890*. Bellaterra, Facultat d'Econòmiques, Tesi de Llicenciatura.
- J. CARRERA I PUJAL (1951). *La Barcelona del segle XVIII*. Barcelona, Bosch, 2 vol.
- M. CARRERAS I COSTAJUSSÀ (1967). *Elements d'història de Sabadell*. Sabadell, Caixa d'Estalvis de Sabadell, 2a. ed.
- I. CASTELLS (1970). «Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona». *Recerques*, (Barcelona), núm. 1, p. 51-81.
- A. CASTELLS I PEIG (1975). *Sabadell, informe de l'oposició. I Prolegòmens*. Sabadell, Riutort, vol. 1.
- N. DOMÈNECH I M.M. RÍOS (1988). *El municipi de Sabadell a l'edat moderna*. Terrassa, Ègara.

⁵¹ Vid. CASTELLS I PEIG (1975), p. 2.5-2.11.

⁵² Vid. VILAR (1982), p. 93.

⁵³ Vid. FONTANA (1973), p. 63.

⁵⁴ Vid. CASTELLS (1970), p. 75.

⁵⁵ VILAR (1982), p. 139.

- J. FONTANA (1973). *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*. Barcelona, Ariel.
- BARÓ DE MALDÀ (1982). *Calaix de Sastre*. Barcelona, Curial, vol. 1.
- E. MATEU I VIDAL (1968). *Notes biogràfiques del Doctor Antoni Bosch i Cardellach*. Sabadell, Arxiu Històric de Sabadell.
- E. MOREU REY (1967). *Revolució a Barcelona el 1789*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- O. PI DE CABANYES (1972). «Dos textos inèdits sobre els "Rebomboris del pa" de 1789. Els manuscrits de Ramon Cornet i d'Ignasi Bruguera i Almirall». *Miscel·lània barcinonensia* (Barcelona), vol. XXXI, abril, p. 109-129.
- P. ROCA I GARRIGA (1960). *Disputes entre els teixidors i els paraires sabadellencs a finals del segle XVIII, (1766-1790)*. Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach.
- E.P. THOMPSON (1984). *Tradición, revuelta y consciencia de clase*. Barcelona, Crítica.
- P. VILAR (1962). *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Barcelona, Edicions 62, 4 vol.
- P. VILAR (1982). *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*. Barcelona, Crítica.